

Marjan Tomšič

POTEPANJA Z ISTRSKIM PESNIKOM EDELMANOM JURINČIČEM

Nomen est omen, pravi stari latinski izrek; ime je znamenje, ime te določuje, zaznamuje. Edelman pa baje pomeni: plemeniti mož. V igrivem tonu bi torej lahko sklepali, da je ime naredilo iz Jurinčiča plemenitega moža istrske pesniške besede. Seveda pa so stvari mnogo globlje in tudi skrite, skrivnostne.

Z Jurinčičem sva veliko pohajala, in to so moji najlepši spomini na Istro. Bilo je nič koliko potepanj po vaseh, zaselkih, dragah, boških, vardah in po že pozabljenih poteh Šavrink in Šavrinov. Hodila sva sama ali pa v družbi deklet in fantov, mladincev. Vselej pa je z nami hodilo še nekaj, čemur bi morda lahko rekel štrigerija, čarovnija, ali pa tudi skrivno razodevanje stvari in tistih posebnih pomenljivosti, ki niso v dosegu izgovorjene besede in ki se dogajajo znotraj človeka in spadajo v področje duha in oplajanja v duhu ali z duhom. Tako mi je Edelman veliko govoril o svojem otroštvu, o materi, očetu, o svojih Boršteranih, pa o šojah, o virih, skritih slapovih, cerih, kostanjih, brinih, Gajardih, Srnelah, drnulah... In me je gledal mehko, a tudi še kako zvito in vselej s tistim svojim zagonetnim smehljajem, ki je na dnu skrival kdo ve kaj.

Vedel je, da sem pisatelj in da vsrkavam te njegove štorije o skritih zakladih, o virih, kačah, o Marancinu, o Gajardih, Boškarinih... in vedel je, da bom o tem pisal, pa mi je kljub temu ali morda prav zato pripovedoval, govoril in razkrival skrivnosti svoje Istre. Takrat seveda ni bil več moj učenec, ampak prijatelj in skrivni zarotnik proti tistim, ki so bili še zmerom prepričani, da je Istran dober le za osla, hlev in motiko, težko najmanj pet kil.

Takrat, na tistih pohodih, se je dogajala lepota sama po sebi, se je pletla čarovnija domačih besed, ki jih je tako zelo vzljubila moja duša. In veliko me je tudi strašil. Ne morete si misliti, kako je povsod postavljala strašila. Kakor da sem kos, šoja, škorec... ki ga je treba odvrniti od koruzne njive, od vinje, v kateri je zrelo grozdje. In ko je to delal, se je spet zvito smehljaj in mi brez besed govoril: »Pridi, če si upaš. Le pridi...« Mene je bilo seveda strah, pa sem si vseeno upal in sem kljub slamnatim strašilom, kljub šklepetajočim loncem, svetlikajočim se stekelcem, ogledalcem... hitel zobat njihove besede, njihovo milo govorico, z njo pa skrivnosti in lepote Istranove duše. On pa se je smejal, ko sem skušal izgovoriti tisti njihov mehki č, ki ni hrvaški in sploh od nikogar, ki je samo njihov in ki ga znajo z glasom pričarati le oni.

Ti naši pohodi so bili živa poezija in čarovnija. V tem času so se v Edelmanu predli in kleklali verzi: *Na štirnah pojejo ženske / na vardah orjejo moški. / V Dragi gnezdiijo šoje, / pri virih ritajo junci.* In takrat mi je razkrival, kako žalostna je njegova Istra in tudi njegova duša. Kako je stisnjena, obložena s pezo, speštana pod

škrolo in peto foreštov vseh časov in barv: *In vem, da je žalostna ta zemlja, / in vem, da se je ogrnila v črnino, / in vem... da me bo spravila ob srečo. / Takrat se mi je tudi razkrivala njegova trauma, njegov razkol z zemljo, s kamni, z dolinami, vardami, s kosami, kosirji, z zidi, z očetom... Ko te gledam skozi rdeče vino, / si mi tako drag, / si mi tako tuj, / si mi tako velik v svojem očetovstvu. / In vendar je obljubljal meni, preko mene pa tudi očetu in svoji Istri, da se bo odpovedal politiki, da se ji ne bo pustil več zapeljevati: Ubijem ideje nekoč, oče, / ubijem in jih vržem v brinje, / ubijem ideje nekoč, oče, / ubijem in se umijem v viru. / To je bil tudi čas fontan in morskih zalivov, divjih ronkov: Ej, škrle iz kaldanije, / bele in polne mularije / času zdrave marije / kje ste, / kako ste? / kako ste? / Bil je tudi čas popivanja, veseljačenj in odkrivanja drugačne Istre; odprte, vesele, mediteranske: Kakšna radost – čarovnija, kakšno veselje – bogatija! Bila je tudi štrigerija, ki je dišala po ženskah, po močni ljubezni: V donah je vino, / ki odpira / njih nedra / visoko v galebe, / globoko v gvate. / In bil je čas, ko so nastajali ribiški spevi, pa jih »uni Trieste« ni razumel, jih ni mogel razumeti, jih ni smel dojeti? Pač zato, da se ne bi izvedelo, spoznalo, dokazalo, da obstaja tudi čisto slovenska, ta ljuba, ta naša kmečka Istra?*

Nekoč, tam ob Dragonji, takoj za Zankoličevim mlinom, smo bili navdani z močjo in s čudeži in vso štrigerijo te dežele. Bili so posebni trenutki. Bila je pozna jesen, bilo je pošteno mrzlo, pa je rekel ta Edelman, ta Boršteran: »Glej, vidiš, tam...« Tam na oni strani Dragonje se je na pobočju hriba v zadnjih žarkih popoldneva sončilo tiho, nemo ljudstvo: brini. Brini, brini, čupini. »Daj, če si upaš!« In zgodilo se je samo po sebi: odvrget sem vse predsodke, vse, kar je name navesila, priplepla, pribila ta tujost, ta neistrski svet, in sem se čist ko dojenček pogнал čez reko in potem plesal ples ljubezni in deške navdušenosti med temi bodljikavimi koštruni. Takrat sem se jim popolnoma predal. Brinom, čupinom. Bil sem brez teže, brez zle misli, brez hladnih senc, brez jaza, brez računice. Bila je le svetloba, vrisk in krik, bili so kostanji v Dragi, bili so čisti viri in na rosnih škrlah pečat obljube in zaobljube.

On pa se je smejal in vsi smo bili razposajeni, srebrno in zlato nori. Bil pa je tam vzorček in njegovi viri so bili čisti, kristalni. Edelman se je sklonil, natočil, mi ponudil, rekel: »V tej vodi so bekači, šoje, so Lokiči, Brezi, Kaboliči, Dršči, Flegoti... Pi, da ne boš več forešt!«

Saj res, ti njegovi forešti, njegova forešterija. Ti prastrahovi, proti katerim je treba zgraditi zid, zidove, jim nastaviti labrce (pasti), jih s prastaro, iz keltskih časov izvirajočo magijo uročiti, se pred njimi skriti... Pa to sploh ni res! Nikjer ni tako malo plotov, zidov in zaprtih dvorišč kot prav v tej naši Istri. Saj so imeli vse odklenjeno, vse razkrito. In nikjer me niso ljudje sprejemali tako mehko, tako zaupljivo. Pa vseeno, ta njegova, njihova foreštarija, ta strah, prastrah... On pa se hudomušno smehlja, me gleda in ne vem, ali misli resno ali pa me spet plaši. Pogleda v nebo, reče: »Je luna polna, je duša črna. Ko pa je luna mlada, je v malverziji smeh.« In še doda: »Ampak, nobene mistike!«

Pa se spomnim, kako smo sedeli ob odprtem ognjišču in je zunaj zavijala burja, mi pa smo pod žerjavico in pod črepnjo pekli kruh, ob njem pa še krompir in kostanj. Krompir smo pomakali v olivno olje, zraven pa pili refošk, črn ko zajčja kri, in oni, Istrani, so mi kar naprej pripovedovali svoje pravljice, svoje štorije od štrig, štrigotov, krsnikov, orkotov... in ves tisti večer je bila v njih in med nami ena sama mistika, pa če se Edelman s tem strinja ali ne. Ena sama pravljico lepa čarovnija!

Sicer pa, brez Edelmanovega, dobro, naj bo: realističnega... razkrivanja Istre ne bi bilo mojih istrskih knjig. Ali pa bi bile, a ne takšne, kot so. Govoril mi je

o Koruzarjih, o Indijancih. Rekel je: »Tako piši!« Jaz pa sem, podobno kot on, trmasto ubral svojo pot. Saj mi je vendar govoril: »Ne berem drugih pesnikov, da ne bi vplivali name. Hočem ostati to, kar sem. Iz mojih vzročkov naj pritekajo istrski verzi, v tolmunih Rokave in Dragonje naj se okopljejo, očistijo, poistrijo vse moje pesmi!«

Ej, bilo je lepo. *Ej, škrle kaldanije, / bele in polne mularije...* In ta Istra:

*Kakšna radost – čarovnija,
kakšno veselje – bogatija!*

*

In potem se je dogajalo še toliko nenavadnih stvari.

Toda prihrumele so grde sape in ga odnesle. Vrtinčile so ga, zvijale, lomile. *Ubijem ideje nekoč, oče...* Klicali smo ga nazaj med drage, med vire, na varde, med njegove kače in bekače, med Boškarine, Mandole, Srnele... a njega je nosil urok politike visoko in daleč, daleč.

Pa je vseeno tudi takrat bil z nami, vendar na poseben način. Prihajal je in nas navduševal zdaj za to, drugič spet za kaj drugega. Tako je nastala Fontana. Kar nekako je prišumela iz njega. Kot izvirek. Fontana, literarna revija. Rekel je: »Čuj, bomo naredili čisto našo revijo...« Bil je boter tega množičnega vrenja, že kar norega navdušenja za literaturo, še posebej za poezijo. In spet se je dogajala čarovnija Besede. Našlo se je neznansko veliko navdušencev. Vznikali so kakor gobe, gobice. Vse je bilo seveda volunteersko, začetniško, vendar nabito z iskreno ljubeznijo do ustvarjanja. Nerač sem se temu pridružil, pa sem mu vendar sledil iz enega samega razloga: iz ljubezni in predanosti Istri, kajti vse to se je dogajalo v nekakšni skrivni zvezi z ljubljeno deželo.

Sledile so predstavitev posameznih števil Fontane, literarni večeri po vaseh, po oštarijah, pa literarni pohodi: Sočerga, Kikirik, Ulika, Sv. Lucija, Abitanti, Gračišče, Kubed, Motovun, Grožnjan, Hum, pa Krkavče, Koštabona, Puče... Pozneje, ko ga je politika že čisto vsesala, je Fontano, kot kako štafetno palico, predal enako zanesenemu, vendar zelo sistematičnemu in vztrajnemu Danilu Japlju, ki je tekel in še zmerom teče ta čudni literarni maraton, pa ne samo po Istri, temveč po vseh primorskih občinah. In še zmerom se najde dovolj in kar preveč literarnih zaljubljenecv, ki jim beseda pomeni več od tolarja, dolarja in marke... pa za nič, za nič en honorar pesnijo, pišejo prozo, igre, igrice in ta Jurinčičeva Fontana še ni usahnila; še je mogoče iz nje zajeti čisto vodo, kakšenkrat tudi hladno, biserno studenčnico.

In prišlo je vileniško srečanje pisateljev in pesnikov. Del programa se je dogajal v prostorih tržaškega gledališča. Jurinčič me je poklical, me prijel za komolec, se smehljaj s tistimi drobnimi, tako tipičnimi očmi furbastega Istrana, in mi rekel, če bi stopila k Danetu Zajcu in k Rudiju Šeligi in jima predlagala ustanovitev primorske (mislil je seveda istrske...) podružnice Društva slovenskih pisateljev. Mene je uporabil kot posrednika, saj sem bil jaz takrat že kar uveljavljen. Podobno je vključil tudi Borisa Pangerca in Aleksandra Peršoljo. Hm, pa smo rekli Rudiju, če bi, ko bi podprl to idejo, idejico.

Pa so se začele dogajati smešno – resne zadeve okoli tega našega Združenja. Bilo je nič koliko sestankov, na katerih smo, v Sežani in v Kosovelovem Tomaju, z muko in mulo, z veseljem in jezo, z zagnanostjo in zgubljenostjo, slepi in gluhi, pa

tudi vizionarsko navdahnjeni, pametni in že kar butasti, pijani in trezni, resni in zajebantski, začarani in zblojeni... iskali, tipali ter ustanavljali to naše združenje, ki je vznikalo iz Jurinčićeve ideje in tudi iz »preroške« vizije Vlada Šava; iz vizije prisrčnega prijateljstva, neformalnega druženja, mirnega posedanja in meditiranja ob teranu in malvaziji, in s prižgano, iz kanele narejeno pipico, seveda... Bili smo pač navdani z močjo čistega hotenja, pač samo hotenja, naivnega, morda celo otročjega, in z voljo, da vendar nekaj naredimo, da se kaj, pač karkoli premakne, premika.

Rudi Šeligo se je nastajanja Združenja književnikov Primorske najprej ustrašil, imel je nekakšne politične ugovore, bolj strahove, potem pa smo ga omehčali in milostno nam je prižgal zeleno luč. Tako je bil rojen ta bužec, ta zadrenc, to naše Združenje Književnikov Primorske, ZKP, ki so jo nekateri hudobno preimenovali v Zvezo komunistov Primorske, ha ha ha. Pa je bilo vseeno pri tem toliko heca, toliko umnega in neumnega, začetniško nerodnega in »izpod nivoja ta pravih čarovnikov«, vendar Zveza, kljub smehu in posmehu, še zmerom nekako deluje. Pač deluje. No, obstaja. Najbrž tudi zaradi Aleksandrovega žegna ali pa zato, ker predstavlja siamsko združitev istrske trme in kraške trdote ter skupne vztrajnosti. In tudi po zaslugi umnih tržaških Slovencev, predvsem junaško neustrašne Zore. Le kri bi ji bilo treba izboljšati. Recimo z železom in drugimi 'hard' elementi. Vendar, kakršna že je ta Zveza, je vseeno boljša kot nič. Morda pa nam bo prišla še kako prav?!

*

Bili pa so tudi grdi časi, ko mi je hudobni duh prišepetaval ne-ljubezen, ne-prijateljstvo, pa sem nasedel egu, egoizmu... in se je potem vse rušilo, razdiralo, grenilo. Tudi zato, ker nisem zaupal, njemu, Istri... Nisem veroval. In bilo je veliko slepilnih žarkov, ki so jih pošiljale zle sile; torej tiste, ki so hotele ustaviti čas, kolo zavrteti nazaj... Pa se to, hvala Bogu, vendar ni zgodilo.

Toda vrnimo se k Jurinčiču, pesniku. V njegovo izolsko sobico, tam ob robu mandrača. V tisto sobo, kjer je vse stene poslikal z junci, z Istrani, s plugi, z bekami, bekači, s korci, škrlami, z vardami, viri, vzročki... In so povsod ležale knjige, revije in je bilo povsod čutiti sledove prelepih mladenk in so povsod poležavale obljube ljubezenskih sladkosti in norosti. In se je iz njegovih drobnih, zvito, a vendar dobrohotno smehljajočih se oči nakazovala, komaj slutila skrivnost njegove Istre.

V to sobo je prihajala njegova mati, Šavrinka. Sem je zahajal, bolj poredko sicer, pa vendar, tudi njegov oče, ki ga je neprenehoma klical nazaj, nazaj med trte, šparone, zide, bekače, kostanje... In sem so prihajale njegove številne sestre, pa jezni brat Miro in mlade Istranke, lepe Izolanke, »donne« očarljive, bele (belle) in čarobno čarne... Ja, tam, v tisti sobici, je rasla in se bogatila trmasta, samosvoja, divja, trda in še kako mehka pesniška duša Istrana Jurinčiča.

Ej, bilo je lepo, in še je lepo!

*Kakšna radost – čarovnija,
kakšno veselje – bogatija!*

Marjan Tomšič

Sgaši, 7. januarja 1995